

KS. JERZY KOSTORZ

O POTRZEBIE TOLERANCJI W POSŁUDZE KATECHETY

Przemiany społeczno-kulturowe w świecie współczesnym odgrywają istotną rolę nie tylko w edukacji i socjalizacji ogólnej, ale także decydują o preferencjach aksjologicznych i postawach nauczycieli. Mają też znaczący wpływ na jakość katechizacji, głównie na zakres powinności dydaktycznych i wychowawczych katechety w szkole. Do nich zaliczyć należy zadania związane z wychowaniem dzieci i młodzieży w duchu tolerancji. Nie chodzi tu jednak o dostosowanie się do powszechnie głoszonych haseł, w których tolerancja jest rozumiana bardzo szeroko, lecz o postawę będącą wyrazem właściwie rozumianej tolerancji, opartej na aksjologii chrześcijańskiej. Konsekwencją tego są działania wychowawcze związane z przekazem wiedzy i kształtowaniem wśród katechizowanych uczniów społecznie pożądanых postaw. Dlatego na uwagę zasługuje marginalnie potraktowana problematyka dotycząca postawy tolerancji w posłudze katechety¹. Kolejno zostaną opisane: pojęcie „tolerancja”, cechy wyróżniające postawę tolerancji, rola tolerancji w katechezie szkolnej oraz sposoby kształtowania postawy tolerancji wśród katechizowanych uczniów.

Ks. dr hab. JERZY KOSTORZ – adiunkt Katedry Katechetyki i Teologii Pastoralnej na Wydziale Teologii Uniwersytetu Opolskiego; adres do korespondencji: ul. W. Drzymały 1a, 45-342 Opole; e-mail: jkostorz@poczta.onet.pl

¹ W polskiej literaturze najczęściej pisze o tym zagadnieniu J. Bagrowicz (*Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*. Toruń 2006). Warto dodać, że A. Zellma w pracy *Katechetyczny wymiar edukacji regionalnej* (T. 1. Olsztyn 2001 s. 240-253) pisze o kształtowaniu postaw tolerancyjnych, jednak w kontekście edukacji regionalnej i dialogu międzykulturowego, do którego należy uzdalniać uczniów podczas lekcji religii. Z kolei B. Bilicka jeden ze swoich artykułów zatytułowała *Nauczyciel szkoły katolickiej. Wychowanie do dialogu i tolerancji* („Ateneum Kapłańskie” 149:2007 z. 3 (592)), tylko marginalnie jednak potraktowała kwestie dotyczące wychowania do tolerancji, koncentrując swoją uwagę na dialogu. Pisząc o tolerancji, nie podjęła rzetelnych wyjaśnień, lecz jedynie przywołała – bez gruntownej analizy i odniesienia od katechezy – wypowiedzi biskupów polskich i papieża Jana Pawła II.

POJĘCIE TOLERANCJI

„Tolerancja” jest pojęciem, które bywa różnie wyjaśniane z uwagi na fakt, że zawiera w sobie zarówno pozytywne, jak i negatywne treści. Coraz częściej używa się go nie tylko w opracowaniach naukowych z zakresu socjologii, kulturoznawstwa, religioznawstwa, teologii, ale i w mowie potocznej, w której tolerancja kojarzona jest często z pobłażliwością, ustępliwością i kompromisem dla tzw. świętego spokoju².

Zwykle autorzy, odwołując się do łacińskiego rzeczownika *tolerantia*, które oznacza cierpliwą wytrwałość i czasownika *tolerare*, tłumaczonego jako „znosić”, „cierpieć”, przyjmują, że tolerancja to najogólniej cierpliwe znoszenie czegoś³. Powszechnie zakłada się też, że tolerancja to wyrozumiałość dla przekonań odmiennych od naszych własnych⁴. Na tej podstawie autorzy wiążą tolerancję z różnymi religiami, światopoglądami i kulturami oraz z odmiennymi orientacjami seksualnymi. Stąd też opisują ją jako zjawisko społeczne oraz jako wartość i postawę człowieka, poprzez którą wyraża on część samego siebie – swojej osobowości. W sensie najbardziej ogólnym tolerancję wiąże się z postawą wykluczającą dyskryminację ludzi, których sposób postępowania oraz przynależność do danej grupy społecznej może podlegać dezaprobachie innych pozostających w większości społeczeństwa⁵. Część badaczy, zwłaszcza zwolenników liberalizmu, uważa, że tolerancja znajduje wyraz w „tolerowaniu” zwyczajów i zachowań, które są odstępstwem od normy. Jej wyraźnym ukonkretnieniem jest pluralizm np. światopoglądowy, kulturowy. Z kolei zwolennicy tradycyjnego fundamentalizmu widzą w tolerancji formę moralnego relatywizmu i dlatego krytykują ją⁶. Poza tym autorzy wskazują na różne rodzaje tolerancji. Zwykle wyodrębniają tolerancję intelektualną, która oznacza szacunek dla cudzych poglądów, wyrażający się w dopuszczaniu ich do głosu, oraz tolerancję moralną, znajdującą wyraz w tym, że dopuszcza się – przy zachowaniu elementarnych norm moralnych – różne style życia, postawy, obyczaje i zwyczaje⁷.

² Zob. np. A.J. Skowronek. *Tolerancja w myśli Kościoła. Drogi i bezdroża*. „Przegląd Powszechny” 122:2005 nr 9 s. 58-66.

³ Zob. np. W. Słomski. *Kilka uwag o pojęciu „tolerancja”*. „Parerga” 2:2007 s. 155-163; I. Wagner. *Tolerancja jako wartość w poszukiwaniu perspektywy aksjologicznej w wychowaniu*. „Tolerancja” 10:2003 s. 187-192.

⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. Warszawa: PWN 1981.

⁵ *Tolerancja*. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3987830> (dostęp 22.04.2010).

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

Pomijając szczegółową prezentację wyżej przywołanych stanowisk, trzeba stwierdzić, że ci autorzy, którzy popierają tolerancję, definiują ją najczęściej jako poszanowanie odmienności, odnoszące się do innych osób i do innych poglądów oraz przyznanie im prawa do posiadania swoich poglądów i zachowań⁸. Z drugiej zaś strony uważają, że termin ten mówi o wyrozumiałości, uznawaniu wierzeń, odczuć, poglądów i zachowań innych osób, nawet (a może zwłaszcza) gdy są one inne od naszych lub nawet gdy są z nimi sprzeczne. Tym samym wskazują na „postawę zgody na wyznawanie i głoszenie poglądów, z którymi się nie zgadzamy oraz na praktykowanie sposobu życia, którego zdecydowanie nie aprobujemy, a więc zgody na to, aby zbiorowość, której jesteśmy członkami, była wewnętrznie zróżnicowana pod istotnymi dla nas względami”⁹. W konsekwencji tolerancja oznacza rezygnację z przymusu jako środka wpływania na postawy innych ludzi czy też dyskryminowania kogokolwiek z powodu jego inności. Wyjątkami są sytuacje, w których owe postawy zagrażają bezpieczeństwu osób oraz ich mienia (tolerancja nie rozciąga się więc np. na zabójców, gwałcicieli czy złodziei, choć obejmuje także zachowania dewiacyjne, które można potraktować jako sprawę prywatną), nie dotyczy także ludzi, którym odmawia się zdolności pełnego rozpoznawania znaczenia swoich czynów¹⁰. W rzeczy samej tolerancja nie oznacza jedynie akceptowania czy przyjmowania czyjegoś zachowania lub poglądów, lecz wymaga również szanowania i zrozumienia (lub chociaż próby zrozumienia) tych przekonań, które mogą nam wydać się obce i z którymi często możemy się nie zgadzać. Z tym wiąże się zaangażowanie w obronę wszystkich, którzy nie stosują się do dominujących w społeczeństwie opinii, obyczajów czy zachowań oraz brak przymusu przy oddziaływaniu na partnerów interakcji¹¹. Ten ostatni element sprzyja wymianie poglądów, uważnemu słuchaniu przeciwstawnych racji i rozważaniu ich podczas debat. Ma on wyraźny wymiar pozytywny, gdyż uwzględnia niepowtarzalność osoby ludzkiej, ewangeliczne prawo miłości, wyrozumiałość, pokorę, szacunek dla drugiego człowieka, otwartość (także na krytykę przez innych

⁸ Zob. np. J. L a z a r i - P a w ł o w s k a. *Trzy pojęcia tolerancji*. „Studia Filozoficzne” 225: 1984 nr 8 s. 105-107; A. S o ł t y s. *Epistemologiczne racje nowożytnego pojęcia tolerancji religijnej*. „Studia Sandomierskie” 12: 2005 z. 3 s. 101-105; S. S w i e ż a w s k i. *O właściwe rozumienie tolerancji*. „Znak” 45: 1993 nr 6 s. 4-9;

⁹ Tamże. Taką definicję podaje także J. Szacki (*Tolerancja*. W: *Wielka Encyklopedia PWN*. T. 27. Red. J. Wojnowski. Warszawa 2005 s. 454-455).

¹⁰ Tamże.

¹¹ A. S o ł t y s. *Tolerancja w filozofii*. „Studia Sandomierskie” 15: 2008 z. 4 s. 154-155.

naszych własnych poglądów)¹². Zdaje się także wyznaczać istotne cechy dla postawy tolerancji rozpatrywanej w kontekście katechety.

Dopełnieniem wyżej przywołanych cech postawy tolerancji, jaką przejawia nauczyciel religii, jest wyraźne powiązanie jej ze sprawnościami duchowymi, czyli cnotami, ułatwiającymi afirmację każdego człowieka, także tego, który ma inne poglądy i przejawia odmienne zachowania. Szczególnego znaczenia nabiera tu pokora, rozumiana jako umiłowanie prawdy, której pełnię odnajdujemy w Bogu, oraz podejmowanie trudu jej poszukiwania i obrony. Właśnie pokora zmusza katechetę do przeświadczenia, że dostęp do Prawdy jest dla wszystkich otwarty, a każdy człowiek może ją odkrywać.

CECHY WYRÓZNIAJĄCE POSTAWĘ TOLERANCJI

Jak wyżej wspomniano, tolerancja jest przede wszystkim postawą. Dlatego słuszne wydaje się opisanie jej cech z uwzględnieniem postawy katechety. Każdy bowiem nauczyciel religii, jak czytamy w dokumentach Kościoła i w literaturze przedmiotu, powinien być człowiekiem otwartym, zdolnym do dialogu i właściwie rozumianej tolerancji¹³. Co to oznacza? Postawę tolerancji u danego człowieka, a więc także katechety, charakteryzuje ściśle powiązanie ze sferą ducha. Tolerancja jest bowiem postawą duchową człowieka i jako taka należy do sprawności, czyli cnot. Znajduje ona ukonkretnienie w pokornym uznaniu prawa innych do posiadania własnego zdania oraz w przekonaniu, że nikt poza Bogiem nie posiada pełni prawdy¹⁴. Każdy natomiast człowiek może dochodzić do prawdy w różny sposób, dlatego katecheta dopuszcza konfrontację z uczniami, która ma miejsce podczas dialogu. Poza tym istotną cechą tolerancyjnego nauczyciela religii jest życzliwość dla ludzi, których sposób myślenia i życia nie jest zgodny z jego odczuciami¹⁵. Potrafi on więc żyć pokojowo z uczniami, także tymi, którzy mają odmienne poglądy i przyjmują niezgodne z nauczaniem Kościoła postawy. Obce są mu antagonizmy¹⁶. Tolerancyjny nauczyciel religii chętnie

¹² Tamże.

¹³ Zob. i por. np. E. Alberich. *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*. Warszawa 2003 s. 300-303; DOK 156, 238-239, 242-245.

¹⁴ Zob. np. A.J. Skowronek. *Tolerancja i nietolerancja po chrześcijańsku*. „Przegląd Powszechny” 123:2006 nr 4 s. 125-136.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ R. Legutko. *O tolerancji*. „Znak” 45:1993 nr 6 s. 16-17.

poznaje to, co odmienne od jego przekonań i opinii oraz uznawanych wartości. Obca jest mu postawa niechęci do tego, co odmienne, a zwłaszcza do uczniów, którzy myślą inaczej niż katecheta, wyrażają różne, często sprzeczne z nauczaniem Kościoła opinie i przejawiają postawy będące wyrazem głoszonych poglądów. Poza tym katecheta dąży do przewyciężenia istniejących antagonizmów, zawsze jednak z poszanowaniem godności drugiego człowieka – ucznia, rodzica, nauczyciela. W jego postawach nie ma miejsca na fanatyzm, szowinizm i podbudowany ideologicznie fundamentalizm, które zwykle prowadzą do nieporozumień, a nawet do ukrytych lub jawnych konfliktów interpersonalnych¹⁷.

Tolerancja jako cecha katechety wiąże się z szacunkiem dla każdego ucznia, poszanowaniem jego godności i indywidualności oraz respektowaniem prawa ucznia do wolności, niezależności myślenia, wyrażania własnych poglądów, wyboru własnej drogi życiowej. Poszanowanie cudzych, często odmiennych i sprzecznych z nauczaniem Kościoła poglądów uczniów czy też wyrozumiałość wobec odmiennych upodobań wychowanków nie oznacza ze strony katechety braku własnych poglądów i braku własnego systemu wartości oraz wierności nauczaniu Kościoła. Tolerancja jako postawa nauczyciela religii nie polega na rezygnacji z głoszenia integralnej prawdy o człowieku oraz przekazywania depozytu wiary i treści norm moralnych. Nie jest też rezygnacją z oceny bądź dyskusji czy ukrywaniem własnych poglądów i przekonań. Przeciwnie, katecheta, głosząc integralne orędzie ewangeliczne i troszcząc się o to, by uczniowie odkryli ponadczasowy, a zarazem uniwersalny i autentycznie ludzki charakter wartości chrześcijańskich, szanuje odmienne przekonania i zachowania uczniów. Dzięki tolerancji potrafi on eliminować w sobie bezwzględność i bezkompromisowość, która z czasem może prowadzić np. do antypatii, uprzedzeń, a nawet do nienawiści. W konsekwencji przyznaje uczniom prawo do swobodnego myślenia, głoszenia swoich poglądów i kierowania swoim życiem¹⁸.

Katecheta odznaczający się tolerancją uważnie, a zarazem aktywnie słucha każdej wypowiedzi, a następnie bez przymusu proponuje uczniom zaangażowany udział w poszukiwaniu prawdy. Zwykle wykazuje też gotowość służenia radą i pomocą. Poza tym podejmuje trud poznania ich oczekiwań i pragnień oraz odpowiadania na potrzeby rozwojowe, psychiczne i eduka-

¹⁷ Tamże.

¹⁸ J. Kozłowski. *Wolność i tolerancja – konsekwencje pedagogiczne*. „Wychowanie na co dzień” 2000 nr 6 s. 24-26.

cyjne uczniów¹⁹. Jednocześnie stara się rozumieć katechizowanych uczniów, postrzegając ich jako osoby poszukujące własnej tożsamości i miejsca w świecie.

Tolerancyjny katecheta to człowiek, który w sytuacji, gdy uczniowie przejawiają odmienne poglądy, przekonania i postawy, potrafi okazywać im szacunek ze względu na ich osobistą godność. Umie też uważnie i aktywnie słuchać oraz podejmować dialog lub inne formy komunikacji niewerbalnej na rzecz wspierania katechizowanych w odkrywaniu prawdy. Poza tym jest otwarty na informacje zwrotne od uczniów. Z tym wiąże się także zdolność do empatii i asertywność, a także partnerstwo i uczciwość. Nie ulega wątpliwości, że postawa tolerancji, jaką odznacza się katecheta, z jednej strony kreuje jakość odniesienia do poglądów, przekonań i zachowań uczniów, z drugiej natomiast wymaga umiejętności dialogu, otwartości, empatii, podmiotowego traktowania każdego wychowanka, budowania z nim bliskości intelektualnej, emocjonalnej i duchowej.

Wśród istotnych cech charakterystycznych dla postawy tolerancji, którą przejawia katecheta, należy również wyróżnić poszanowanie zachowań lub poglądów każdego ucznia, mimo że są sprzeczne z nauczaniem Kościoła i wartościami chrześcijańskimi. Głównie chodzi tu o zrozumienie poglądów religijnych i światopoglądowych katechizowanych uczniów na temat sensu życia, wartości ogólnoludzkich, koncepcji człowieka i świata. Z tym wiąże się wyrozumiałość dla odmienności każdego wychowanka, która nie oznacza akceptacji, czyli bezkrytycznego przyjmowania jego zachowania czy poglądów, lecz krytyczne odniesienie się do nich i poszanowanie ich, mimo że nie podobają się katechecie²⁰. Jest to poszanowanie uczuć, poglądów, upodobań, wierzeń, obyczajów i postępowania, nawet jeśli wydaje się ono kompletnie odmienne od chrześcijańskiej nauki albo wręcz z nią sprzeczne²¹. To jednak wymaga od katechety jeszcze bardziej konsekwentnej postawy świadectwa i przekazywania treści zgodnych z nauką Kościoła.

Jak już zaznaczono, tak scharakteryzowana postawa tolerancji wyraża się w uznaniu wrodzonej godności i wartości każdego ucznia, a także w zdolności do przekraczania samego siebie celem wspierania uczniów w odkrywaniu prawdy i odnajdywaniu celu życia²². Katecheta podejmuje trud zrozumienia

¹⁹ Tamże.

²⁰ D. K r o k. *Psychospołeczne uwarunkowania tolerancji religijnej*. „*Studia Oecumenica*” 7: 2007 s. 315-319.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

ucznia, z którego poglądami się nie zgadza, i nie dyskredytuje jego osoby tylko dlatego, że wyraża on opinie odmienne od nauczania Kościoła. Stara się też prowadzić dyskusję otwartą, pozbawioną agresji i sporów. Jednocześnie postawa tolerancji wiąże się ze zdolnością katechety do wsłuchiwania się w potrzeby i oczekiwania uczniów oraz poddawania rewizji swoich poglądów, jeśli uległy zmianie fakty, na których te poglądy były oparte. W tego typu działaniach jednak katecheta zawsze uwzględnia zasadę wierności Bogu i człowiekowi oraz troskę o integralność orędzia ewangelicznego, które przekazuje swoim uczniom. Wszystko to wymaga świadectwa życia katechety, otwartego na ucznia, zdolnego do dialogu oraz poszanowania odmiennych poglądów i przekonań wychowanków.

ROLA TOLERANCJI W KATECHEZIE

Tolerancja jako postawa, którą odznacza się katecheta, odgrywa decydującą rolę w szkolnym nauczaniu religii. W edukacji katechetycznej jako naczelną zasadę należy uznać respektowanie tego wszystkiego, co wiąże się z poszanowaniem godności, wolności i podmiotowości ucznia. Każdy wychowanek – uczestnik szkolnych lekcji religii – ma swój odrębny świat, z którym przychodzi na lekcje religii, a który wymaga od nauczyciela stopniowego odkrywania i uszanowania. Wykazując postawę tolerancji wobec odmienności każdego ucznia i jego świata wartości, katecheta uczy otwartego spojrzenia na drugiego człowieka oraz odkrywania dobra tkwiącego w drugim człowieku. Taką postawą ukazuje, w jaki sposób powinno się reagować na rozbieżności światopoglądowe i religijne oraz na sytuacje wzajemnego niezrozumienia. Pokazuje przez to wzory zachowań i sposoby myślenia będące wyrazem szacunku wobec każdego człowieka, także tego, który ma inne poglądy, przekonania i postawy.

Dzięki tolerancji katecheta nie tylko angażuje się emocjonalnie, intelektualnie i duchowo, ale także pokazuje uczniom, jak ważną rolę odgrywa każda z wyżej wymienionych sfer osobowości człowieka w odpowiednio kształtowanych kontaktach interpersonalnych z osobami o odmiennych poglądach. Ten wysiłek nauczyciela religii uwidacznia się w sytuacjach, gdy uczniowie kontestują treści wiary i normy moralne, o których słyszą na szkolnej katechezie. Samo natomiast otwieranie się katechety, słuchanie uczniów, prowadzenie dialogu daje wszystkim uczestnikom wiele okazji do wymiany myśli oraz do poszukiwania prawdy. Sprzyja też tworzeniu się

wspólnoty opartej na prawdzie, warunkującej poczucie bezpieczeństwa, niezbędnej do pełnego i autentycznego rozwoju osobowości wychowanków. Poczucie wzajemnego zrozumienia prowadzi do wytworzenia się więzi oraz prawidłowych kontaktów interpersonalnych, w których jest miejsce na niezależność myślenia, poczucie autonomii, odrębność, a zarazem poszanowanie osób inaczej myślących, odważnie prezentujących swoje poglądy.

Klimat tolerancji jaki tworzy katecheta na lekcji religii ma decydujące znaczenie w rozwijaniu właściwej postawy wśród katechizowanych. Pozwala bowiem odkrywać różne poglądy i opinie, szanować każdą osobę niezależnie od tego, co głosi, i jakie przejawia zachowania oraz rozwijać umiejętności niezbędne do dialogu, np. aktywne słuchanie, wyrażanie własnego zdania, asertywność. Chroni też przed klasyfikowaniem osób i posługiwaniem się stereotypami. Sama natomiast dyskusja sprzyja uczeniu się wyrażania własnych opinii, argumentowania osobistych poglądów, podejmowania wyborów i hierarchizowania, przyjmowania odpowiedzialności za wypowiedzane słowa i przejawiane zachowania.

Tolerancja w katechezie przyczynia się też do określania granic dotyczących udziału innych osób (także katechety) i zespołu rówieśników z danej klasy w życiu osobistym i w kształtowaniu przekonań danego ucznia. Katecheta jest zobowiązany do wyraźnego określenia pewnych granic tolerancji w nauczaniu religii, głównie w dyskutowaniu i wyrażaniu odmiennych opinii czy też przejawianiu zachowań. Nadmierna bowiem tolerancja katechety wobec uczniów, wyrażana np. poprzez pobłażliwość, brak zainteresowania dla tego, co robią na katechezie, i jakie mają poglądy, prowadzić może do zaniku wiary i rezygnacji z poszukiwania prawdy, a także do zachwiania równowagi w relacjach katecheta–uczeń i stać się powodem patologicznych, społecznych zachowań uczniów na lekcji religii. Agresja, niszczenie, krzywda, poniżanie drugiego człowieka, wulgaryzmy oraz brak szacunku dla drugiego człowieka są skierowane przeciwko godności człowieka i jako takie zaczynają być przyzwoleniem na samowolę, która nie ma nic wspólnego z tolerancją. Stąd też w katechezie szkolnej należy dążyć do respektowania tolerancji w pozytywnym tego słowa znaczeniu, a więc odnoszącym się do relacji „ja”–„ty” i budujących autentyczny dialog katechety i uczniów.

Warto też zauważyć, że autentyczna postawa tolerancji pomaga w akceptacji każdego katechizowanego oraz sprzyja w cierpliwym, naznaczonym życzliwością i wyrozumiałym podejściu do wychowanków.

SPOSOBY KSZTAŁTOWANIA POSTAWY TOLERANCJI
WŚRÓD KATECHIZOWANYCH UCZNIÓW

Ukazując potrzebę tolerancji w katechezie, nie możemy zapomnieć, że tego rodzaju postawa, podobnie jak inne postawy i zachowania, w znacznej mierze jest wyuczona, determinowana przez oddziaływania wychowawcze, charakter i opinie rodziców, nauczycieli, wychowawców, grup rówieśniczych i innych środowisk. Trzeba pamiętać, że raz wyuczona tolerancja jest bardzo odporna na próby jej zmiany, co ma istotne znaczenie dla nauczania religii. W tym miejscu ważne zadanie ma do spełnienia katecheta. Wiąże się ono z odpowiednim jej kształtowaniem np. poprzez przekaz wiedzy na temat różnych religii czy wyznań religijnych oraz uzdalnianie uczniów do poszanowania drugiego człowieka, respektowania jego godności i wolności. Autorzy mówią o różnych działaniach z tym związanych, a podejmowanych nie tylko w rodzinie, ale także w szkole i w szkolnym nauczaniu religii²³. Dla nas ważna – z uwagi na temat artykułu – wydaje się praca katechety i jego udział w procesie kształtowania postawy tolerancji wśród katechizowanych uczniów. Niewątpliwie nauczyciel religii jawi się jako osoba istotna w tym procesie. Od jego postawy i zaangażowania zależy bowiem jakość przekazywanej wiedzy o tolerancji i sytuacji sprzyjających kształtowaniu w katechizowanych dyspozycji do szanowania cudzych przekonań, upodobań, działań.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że u podstaw wyżej określonych działań leży przekaz wiedzy o tolerancji, w szczególności zaznajomienie uczniów z nauczaniem Kościoła na ten temat. Chodzi tu przede wszystkim o ukazanie tolerancji jako wartości i wynikających z niej konsekwencji praktycznych. Poprzez tego typu działania katecheta ma wpływ na charakter wiedzy, którą uczniowie mają na temat tolerancji, oraz na jakość procesu kształtowania postaw tolerancyjnych wśród uczniów. Poznanie tolerancji, sposobu jej przejawiania i odkrywanie powiązań z innymi wartościami przyczynia się do umiejętnego i właściwego odczytywania jej i kierowania procesem kształtowania postaw tolerancyjnych. Spełnia też istotną rolę w formułowaniu celów związanych z kształtowaniem postaw tolerancji wśród uczniów. Decyduje o odpowiednim rozeznaniu w problematyce, powiązaniu jej z aksjologią wychowania i planowaniu czynności wychowawczych. Sam jednak przekaz wiedzy, nawet jeśli został dobrze zaplanowany i merytorycznie przygotowany, nie jest wystarczający. Wymaga dopełnienia o inne formy oddziały-

²³ Zob. np. B a g r o w i c z. *Towarzyszyć wzrastaniu*, passim.

wania wychowawczego, jakie podejmuje katecheta w szkole, a które urzeczywistniają postawę tolerancji.

Do istotnych form i sposobów kształtowania postaw tolerancyjnych wśród katechizowanych uczniów należy zaliczyć stwarzanie i wykorzystanie różnych sytuacji dydaktyczno-wychowawczych w katechezie, wzbogaconych o „metodę perswazji, czyli oddziaływania na świadomość moralną młodych, którym uświadamia się w procesie wychowawczym o potrzebie dialogu i tolerancji wobec innych, bez względu na ich pochodzenie, wyznanie, status materialny itp.”²⁴. Większość uczniów, uczestnicząc w szkolnych lekcjach religii, ma swoje własne zdanie, często ukształtowane pod wpływem rodziców, grup rówieśniczych i środków społecznego komunikowania, a przy tym wyraźnie odmienne od nauczania Kościoła. W konfrontacji z wypowiedziami katechety podejmują dyskusję, kontestują, co sprzyja podejmowaniu dialogu, wyrażaniu szacunku wobec każdego ucznia, a jednocześnie ukazywaniu prawdy. To, czy i w jakim zakresie uda się nauczycielowi religii respektować w tego typu sytuacjach zasadę tolerancji, zależy nie tylko od wiedzy na jej temat, ale także od jego cech osobowościowych i emocjonalnego zaangażowania. Katecheta pozbawiony rozumienia tolerancji i jej wychowawczego znaczenia nie będzie zdolny do dialogu. Poza tym nie będzie potrafił słuchać uczniów i nie pozwoli im na wyrażenie własnych opinii. Natomiast katecheta otwarty, życzliwy, zdolny do aktywnego słuchania i dialogu pozwoli na wyrażanie własnych opinii i podejmie z uczniami dialog w celu poszukiwania prawdy. Za istotne w kształtowaniu ducha tolerancji należy uznać najwyższe kwalifikacje moralne nauczyciela religii oraz pełne szacunku odniesienie do wychowanków. Odpowiedzialny katecheta zdaje sobie sprawę, że kształtowanie postaw tolerancyjnych wśród uczniów dokonuje się nie tylko przez oficjalne rozmowy i pouczenia na ten temat, ale także w sposób niemal niezauważalny – dzięki klimatowi dialogu, otwartości, życzliwości, podejmowaniu wspólnego z wychowankami działania, poszanowaniu każdego ucznia i promowaniu jego godności czy też empatycznemu słuchaniu i podmiotowemu odnoszeniu się do uczniów. Najskuteczniejszą metodą wychowania w duchu tolerancji jest zafascynowanie wychowanka życiem w prawdzie, wolności i odpowiedzialności. Warto tutaj posługiwać się osobistym przykładem i świadectwem życia²⁵. Tylko taki katecheta może skutecznie kształtować postawy tolerancji wśród uczniów.

²⁴ Tamże s. 247.

²⁵ M. D z i e w i e c k i. *Wychowanie a wartości*. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/md_0310_wartosci.html

Bezwzględny elementem w katechetycznym wychowaniu do tolerancji i przez tolerancję wydają się inspirowane przez nauczyciela różne działania, podczas których uczeń może kształtować, rozwijać i utrwalać postawę tolerancji. Na uwagę zasługuje inspirowanie samodzielności poznawczej, motywowanie do poszukiwania prawdy i weryfikacji dotychczasowego myślenia oraz stwarzanie okazji do celowego działania zmierzającego do dojrzałych wyborów i hierarchizowania alternatyw wartościujących określone sytuacje, opinie, poglądy. Służą temu dyskusje podczas lekcji religii, które pozwalają uczniom doświadczyć, na czym polega poszanowanie godności każdego człowieka oraz respektowanie zasady tolerancji. Tu też znaczące jest odwołanie do wzorów osobowych – zarówno postaci biblijnych, historycznych, jak też obecnie żyjących, a zaangażowanych na rzecz budowania pokoju w świecie, dialogu, tolerancji religijnej i światopoglądowej. Bogactwo tematyki oraz stosowanych metod dyskusyjnych, aktywizujących uczniów wraz ze świadectwem tolerancyjnej postawy katechety sprzyja bowiem rozwijaniu samodzielności myślenia i poszukiwaniu prawdy, którą nauczyciel religii stara się ukazać uczniom poprzez odwołanie do orędzia ewangelicznego i niezmiennych, uniwersalnych wartości chrześcijańskich.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone analizy ukazały, że tolerancja jest istotną wartością, a zarazem postawą, której należy poświęcić więcej uwagi w szkolnej katechezie. Mamy z nią do czynienia w różnych sytuacjach w szkole, w rodzinie, w grupach rówieśniczych. Często też sami uczniowie przejawiają odmienne postawy, a więc zachowują się nietolerancyjnie. W związku z tym nauczyciel religii jest zobowiązany do zwrócenia szczególnej uwagi na tolerancję. Przede wszystkim sam powinien traktować ją jako jedną z wiodących zasad – norm postępowania w pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami. Takie zobowiązanie wymaga ukonkretnienia np. w postaci poszanowania godności każdego ucznia, otwartości, życzliwości, umiejętności prowadzenia dialogu, stwarzania uczniom okazji do swobodnego myślenia i głoszenia swoich poglądów, przy jednoczesnej trosce o przekaz integralnego orędzia ewangelicznego i wierność wartościom chrześcijańskim. Oznacza to, że katecheta, pozwalając uczniom na wyrażanie własnych opinii i postępowanie zgodnie z nimi, sam nie rezygnuje z własnych przekonań, nawet jeśli wymaga to od niego bycia w konflikcie z uczniami. W tej sytuacji katecheta

podejmuje trud prowadzenia dialogu i wspierania wychowanków w poszukiwaniu prawdy. Z tym wiąże się potrzeba nieustannego poszukiwania sposobów edukowania uczniów w zakresie tolerancji. Niewątpliwie każdy nauczyciel religii będzie to robił w sobie właściwy sposób, z uwzględnieniem uwarunkowań społecznych i kulturowych. Zawsze jednak kształtowanie postaw tolerancji wśród katechizowanych uczniów wymaga respektowania zasady wierności Bogu i człowiekowi. Właśnie ta zasada ukazuje katechecie granice partnerskiego, życzliwego dialogowania z uczniami. Jednocześnie chroni katechetę przed rezygnacją z integralnego przekazu depozytu wiary i norm moralnych. Tym samym wzmacnia zasadność potrzeby tolerancji w posłudze nauczania i wychowania w wierze.

BIBLIOGRAFIA

- Ch a ł a s K.: Wychowanie ku wartościom: elementy teorii i praktyki. T. 1: Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja. Lublin–Kielce 2003.
- S z t a b a M.: Jana Pawła II koncepcja wychowania do tolerancji. „Katecheta” 50:2006 nr 7-8 s. 53-59.
- Tolerancja a edukacja. Red. M. Patalon. Gdańsk–Sopot 2008.
- W y s o c k a E.: Religijność młodzieży a tolerancja: wyzwania pedagogiczne. „Paedagogia Christiana” 2:2002 s. 99-114.

ON THE NEED OF TOLERANCE IN THE CATECHIST'S SERVICE

Summary

Social-cultural transformations in the modern world play an important role not only in education and general socialization, but also decide about the teachers' axiological preferences and attitudes. They also have a significant effect on the quality of catechization, mainly on the range of the catechist's didactic and educational tasks at school. The task connected with education of children and adolescents in the spirit of tolerance should be included here. However, the point is not to be adjusted to the commonly propagated slogans, in which tolerance is understood very widely, but it is the attitude that is the expression of properly understood tolerance, based on Christian axiology. Hence, the aim of the present study is to refer to the issues connected with transmission of knowledge and with shaping socially desired attitudes of tolerance among the catechized pupils. First the concept of "tolerance", and then the features distinguishing the attitude of tolerance among catechists are described. Against this background the role of tolerance in school catechesis and the ways of forming tolerance in the catechized pupils are described.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: katecheta, tolerancja, wychowanie, nauczanie religii.

Key words: catechist, tolerance, education, religion teaching.